

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לז, תשמ"ו

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

אפשר שרחש לבו של ש"י עגנון, פי המלה הזאת מרגלית
היא מאוצר המלים העברי, שהועם זוהרה ונשתחקה, ועל-פן חנן
אותה והחזירה הפיתה, בבחינת "ושבו ניבים לגבולם".

מתשובות המזפירות המדעית

"תקשורת" ו"מדיה"

ה צ ע ה : הנני להציע לכב' לחדש מלה, שחסרונה מורגש
בחיי היום-יום: אמצעי תקשורת, "מדיה" בלעז. לית מאן דפליג,
שהמונח "אמצעי תקשורת" (ביחיד וברבים) מסורבל הוא,
וקשה לשימוש ולהגייה, לעומת "מדיה" הלועזי, הנוח והנעים
לאוזן.

על פן הנני להציע מלה חדשה, קשרה (קושרה), קו"ף
בקמץ קטן, שי"ן שואית, רי"ש קמוצה — על משקל תכנה,
עצמה וכו', שהיא קצרה, בת שתי הברות בלבד, וסמוך ובטוח
אני, שתיקלט בקרב ההמון בקלות רבה.

כאחד העם וכהדיוט גדלתי וחונכתי על פרפי השפה
העברית, ואני אוהבה אהבת-נפש. רב יהיה אושרי אם הצעתי
תתקבל.

תשובה (יי"ן): 1. אפשר לחלוק על דעתך, שהמונח הקיים, תקשורת, "מסורבל וקשה לשימוש ולהגייה לעומת מְדִיָּה הלועזי, הנוח והנעים לאוזן" לטעמך. אמנם קבעה האקדמיה "אמצעי תקשורת המונים" פמונח רשמי, וכן "פְּלִי תקשורת המונים" לאותו עניין. אבל הלא גם באנגלית המונח הרשמי הוא mass communication media ! באנגלית הציבור מקצר ל-media (שפירושו אמצעים [ביחיד: medium] או פלים), ובעברית מקצרים ל"תקשורת", מלה קצרה ונאה, הרומזת למושגים "קשר" ו"התקשרות" יותר מן האנגלית. מצאנו, למשל, ששרים וחברי הכנסת מתלוננים ש"התקשורת מתנפלת להם", ויש חברי-הכנסת, הטוען, שהוא "מוחרם בתקשורת".

2. הצעתך "קְשָׁרָה" (במשקל חֲכֵמָה, תְּכֵנָה, עֲצֵמָה) רומזת פחות מן הדרוש. חֲכֵמָה תְּכֵנָה עֲצֵמָה מרמזות על חֲכָם, תוֹכָן ועוֹצָם, כלומר, על המשמעות השורשית, שהיא פללית מאוד. וכך נשמעת הצעתך: קשר מופשט וכללי, חיבור פלשהו, connection; ואילו "תקשורת" כבר מקובלת במשמעות של העברת ידיעות, communication. מדוע נבטלנה?

3. קושי נוסף מצאנו ב"קשרה", במבטאה. בעונוֹתֵינוּ, מעטים המבחינים בין מבטא הפ"ף למבטא הקו"ף, ויש חשש, שהשומעים יבינו "פושרה", כלומר, הפושר שלה, ואחרים אולי יבטאו "קְשָׁרָה" או "פְּשָׁרָה" (כשם שטועים הם ומבטאים תכנית וכיו"ב). משום החשש הזה פדאי להימנע מחידוש כחידושך.

רַבֵּנִית, תַּזְנִית

ש א ל ה (מחו"ל): בארצות הגולה (אנגליה, ארצות הברית), החלו להסמיך בדורנו נשים לרבנות ולחזנות, והן מכהנות בקודש בקהילות. מה יהיה תוארן בלשוננו? באנגלית תוארן Cantor, Rabbi, ללא כל בעיה של מין דקדוקי. אבל בעברית יש לצורות רַבֵּנִית, תַּזְנִית, משמעות של אשת הרב, אשת החזן, ולא ייתכן להשתמש בשמות האלה למוסמכות המתפקדות במשרותיהן מפוח עצמן, לימודיהן וכישרונן, פי אי אפשר להשיב את ההיסטוריה הלשונית לאחור. נגיד ה"ג'ואיש תיאולוגיקל סְמִינָרִי" בניו-יורק קרא לבחורות בטקס ההסמכה: "הרב פלונית" ו"החזן פלמונית"; ותמהני, אם צדק.

ת ש ו ב ה (י"ן): אכן, פדברייך, לצורות הנקבה רַבֵּנִית, תַּזְנִית, יש בספרותנו המשמעות של אשת רב, אשת חזן (אמנם פחות בדורנו). אך הלא תסכים, שהמלים האמורות גזורות מן רב, חזן, ואיננו רואים צורך לחפש ולמצוא גזירה חדשה לשמן. אדרבא, יש פאן השבת עטרה ל"יושנה", או לראשיהן של המכהנות בקודש.

החוגים העושים לקהילותיהם רַבֵּנִיות או תַּזְנִיּוֹת אינם חוששים, כמדומה, למשמעות של רַבֵּיצִין וחזנו'טע שבידיש, אם משום שאינם יודעים על כך, או משום שידועים הם, שזה השימוש הנכון של המלים. לכן אין פאן מהשבת ההיסטוריה הלשונית לאחור, אלא מן השיבה למקור! ומצאנו בספרות "נשים גְּבָאוֹת" בזכות עצמן (לא "גאבעטעס"), וכשר ונכון

הדבר, כשם שהשמשית אכן מתפקדת כך (ולא רק פעזורת לבעלה), וכן הפלגנית. יש בחורות המזמרות פרקי חזנות, והן קרויות בארץ (ברדיו ובטלוויזיה ובהופעות פומביות) תזניות ואין מחאה. נשים המשמשות פרבנות מכנות את עצמן בארץ "הרב פלוגנית אלמונית", ולא טעה הד"ר גרשון פהן, פשפינה את הגברות בשם רב, חזן, שאף זה נכון, פתואר, לזכר ולנקבה. אמנם בארץ טרם נפוצו אלו, פי הממסד הדתי לא הפיר בהן, אך רבות בנות עשו חזנות, ואין סיבה לשונית למנוע מהן את תוארן הראוי.

בוננות (insight)

שאלה: שמעתי מאנשי מדע ואף קראתי בדבריהם את המלה תוכנה, במשמעות של תפיסת המהות הנכונה והאמיתית של דבר, בעיקר באמצעות הבנה אינטואיטיבית, בינתייתר; חדירה רוחנית ושכלית וראייה לתוך-תוכם של דברים, ועמידה על אופיים הפנימי, על האמת שבבסיסם. מפאן, ששורש המלה ביי. מניין באה התי"ו לכאן, פתחילית?

תשובה (שב"ט, יי"ן): אכן, השם "תוכנה" יסודו בטעות גמורה. ייתכן שנגזר במשקל תודעה, פי שני העניינים משמשים בפסיכולוגיה. אלא שתודעה שורשה ידע (כמו תוצאה מן יצא, תולדה מן ילד), ואילו מן השורש ביי אין לומר "תוכנה". השם הנכון למושג זה הוא בוננות, כמובא במילוננו למונחי הפסיכולוגיה, וכך אף בדרך

המילים של מילון אבן-שושן. גם ב"למד לשונך", עלוננו הנפוץ, באה בוננות בלבד.

מַעֲנָה אוֹטוֹמָאֲטִי

ש. ל. ה: מה שמו של מכשיר ה-answering device בלשוננו? יש האומרים מְשִׁיבָן, יש האומרים מְזַפְרָה אֶלְקָטְרוֹנִית, ויש המציעים קֶלְטוֹן. הנקבעה לכך מלה עברית? תשובה (י"ן): מדובר במכשיר חשמלי המחובר לטלפון, והמשמיע הודעה מוקלטת במקום שיענה בן אדם חי, ושמו בעברית "מענה אוטומאטי". המַעֲנָה האוטומאטי נשמע בחייגנו מספרי טלפון של שירותים מסוימים, כגון מס' 15 ("השעון הדובר"), או 03-625241 ("חיזוי מזג האויר") ועוד. יש מוסדות ופרטים, שהמַעֲנָה האוטומאטי שלהם מניח למחייג מקום להקליט הודעה מטעמו אל בעל הטלפון, לאחר הישמע צליל מסוים. בעל הטלפון, לכשיפנה — יפנה וישמע את ההודעה שהושארה בשבילו (כשיפעיל את המכשיר). אף מענה זה יהיה מַעֲנָה אוֹטוֹמָאֲטִי.